

zabránila, jistě by byl někoho zmordoval; i takto jedno z oken rozbil a paní hostinskou za vlasy vytahal.“³¹

V Maisachu (Bavorsko) vedl Wolf Schelhauer v roce 1579 soudní spor proti místnímu správnímu úředníkovi Jürgenovi Schmidtovi, který „zatímco Schellauerova rodina svatbu slavila, na koni před dům a do dvora vjížděl, spílaje hospodáři lupičů a šelem“.³²

Výzva před domem probíhala jako více či méně jednoznačný rituál. V souvislosti s nějakým předešlým sporem, nejčastěji kvůli urážce, se vyzyvatel dostavil před dům svého protivníka a snažil se ho hlasitým vyvoláváním urážek vylákat na ulici, kde by se spolu utkali. Verbální útoky bylo možné zdůraznit rozbítím oken, vyražením dveří a demolováním vybavení domácnosti. Na rozdíl od klasického sporu kvůli cti nemusel napadený na výzvu útočníka přistoupit; nechal-li se ovšem vyprovokovat, strhla se obyčejně bitka, v níž šlo často i o život: ve Würzburgu v roce 1548 napadený, „aby obhájil své mínění a svou čest, vyšel ven a zasadil mu (vyzyvateli) několik ran prasečím rožněm“.³³

Závěrem můžeme shrnout: přestože nařčení z nepočetnosti mohlo postihnout každého, existoval dostatek možností, jak poškozenou čest opět obnovit. Pro příslušníky vážených stavů to ovšem bylo snazší než pro chudinu či cizince. Jestliže někdo nereagoval na výzvu, neoplatil stejnou mincí nebo nedal celou záležitost k soudu, riskoval poškození své pověsti. Obráceně to platí pro ty, kteří vytrvale pomlouvali a provokovali své sousedy a spoluobčany. Infamním v dobovém smyslu slova se ovšem běžný, spořádaný člen raně novověké vesnické a městské společnosti vtažením do sporu o čest nestal – mezi hrozbou a skutečností byly značné rozdíly. Jinak tomu ovšem bylo s lidmi skutečně „bezectnými“.

Bezectní lidé I Vaganti a nepočetní řemeslníci

1.

Řezniční mistři specializovaní na porážku vepřového usedlí v Kolíně nad Rýnem, Sasku, Braniborsku, Lüneburgu a Hesensku si v roce 1699 stěžovali u císaře Leopolda I., že jsou jejich děti a potomci všude ve Svaté říši římské považováni za „hanebné lidi“, kterým je odpíráno členství v ceších a gildách, jakoby nepatřili k početnému stavu. Dále se ve stížnosti píše, že se s nimi početní měšťané a řemeslníci odmítají společensky stýkat, dokonce se zdráhají doprovodit zemřelé mistry v pohřebním průvodu, o nesení rakve ani nemluvě, což z nich dělá opovrhovanou a ubohou společenskou skupinu. S odvoláním na Říšský policejní řád z roku 1548 prosili císaře o úřední výnos, který by je v celé Říši prohlásil za početné a bezúhonné, aby jim nemohl být odpírán vstup do cechů a gild a aby mohli zastávat úřady jako ostatní početní měšťané.¹ Tomuto přání vyšel císař vstříc deklarací, která prohlašovala, že „údajná infámie, jež je jim (tj. řeznickým mistrům) prisuzována, nemá jiný základ, než bludy sprosté lůzy, pročez na ni nemá býti bráno žádných ohledů, a lidé prospěšných a bezúhonných zaměstnání, stejně jako jejich děti, nesmějí trpěti újmu na cti a dobrém jménu“.²

To nebyl jediný případ, kdy se císař a říšské úřady snažili odsoudit a zakázat hanobení a vylučování tzv. nepočetných povolání ze strany ostatních řemeslníků. Od zmíněného Říšského policejního řádu z roku 1548 (*Ordnung und Reformation guter Policey*)³ až po Říšský řemeslnický řád z roku 1731 (*Kayserliche Allergnädigste Verordnung, Die Abstellung deren im Heiligen Römischen Reich Bey*

denen Handwercks-Zünften Vielfältig Eingeschlichenen Mißbräuchen Betreffend)⁴ zakazovali, aby byli z cechů, úřadů a gild vylučováni pláteníci, holiči, ovčáci, mlynáři, výběrčí daní, pištcí, trubači, lazebníci a jejich děti, stejně jako děti soudních a městských sluhů, soudních a robotních drábů, povězných a ponocných, strážných lesů a polí, hrobníků, osob pověřených dohledem nad žebráky, obecních metařů, uklízečů v lázních, „in summa žádné profese či zaměstnání“.⁵ Podobná nařízení proti zneužívání řemesla jako prostředku difamace známe z mnoha států a nejrozumnějších teritorií. Kromě hanobení údajně nepočetných lidí zakazovala vrchnost také další nešvary související s odpíráním cti:

„Prohlašujeme dále, že nesmí býti stížen špatnou pověstí žádný řemeslník, který zabije, utopí či jinak o život připraví psa nebo kočku, nebo se jen dotkne jejich mršiny, a to ani v případě, když se jej pohodný opováží zabodnutím nože do dveří domu nebo jinou cestou pohanět, aby si vynutil peníz na usmířenou; za bezdůvodnou a neopodstatněnou musí být pokládána údajná nepoctivost těch řemeslníků, kteří, často z nevědomosti, pili, jedli, jeli či šli v doprovodu pohodného, nesli jeho rakev či rakev jeho ženy a dětí, nebo se pouze účastnili pohřebního průvodu, a dále těch, kteří odřízli, zdvihli či vylovili a pomáhali pohřbívat těla osob připravivších se ze zjevné trdnomyslnosti o život. Také čest řemeslníků, již v době války či moru, při nepřítomnosti pohodného nebo při velkém úhynu dobytka odklízeli a zakopávali mršiny nesmí být nijak zpochybňována, stejně tak dobrá pověst jejich dětí a potomků...“⁶

Jak málo úspěšná byla takováto panská opatření ještě v 18. století, resp. jak hluboce zakořeněné byly představy o nepoctivosti určitých osob a činnostech především v mentalitě řemeslnických kruhů, ukazují tři eklatantní případy z druhé poloviny 18. století, tedy z doby, která se chlubila tím, že se jí podařilo zlomit kletbu pověr a nerozumu.

1. V bavorském Gunzenhausenu odepřel cech krejčích roku 1756 vzít do učení chlapce, jehož dědeček z matčiny strany byl ovčák a jako takový se údajně zabýval odklizením padlého dobytka. Cech neustoupil ani nátlaku ansbašské vlády a své stano-

visko úspěšně obhájil. Teprve když se rodina postiženého obrátila na komorní soud s žalobou kvůli „nezákonnému“ rozhodnutí, podřídil se cech rozsudku a chlapce přijal.

2. Nedaleko Lüneburgu spadl roku 1784 před očima mnoha lidí z koně místní pohodný. Přestože se svíjel bolestí, nikdo z přihlížejících se mu nevěnoval, nikdo mu „nepodal lidskou a křesťanskou pomocnou ruku“. Nakonec se s vypětím všech sil doplazil do svého domu, kde brzy nato zemřel. „To se událo v poslední čtvrtině filozofického 18. století ve městě ležícím v osvětlené provincii.“⁸

3. V posledních letech vlády pruského krále Friedricha II. došlo v Berlíně k velkému pozdvižení. Jeden zednický tovaryš hodil svému kolegovi do kalfasu s maltou mrtvou kočku. Postižený reagoval odhozením náčiní a jeho příkladu následovali i ostatní zedníci; opustili stavbu, táhli městem a všude přesvědčovali cechovní kolegy, aby zastavili práci do doby, než bude „pohana“ jejich řemesla odčiněna.

Nepokoje se rozšířily na celé město, musela být zalarmována armáda, a i přesto trvaly excesy celý týden.⁹

Takovou moc měly tedy špatná pověst a infámie související s „nepočetnými“ činnostmi a jednáním ještě hluboko v osvětské epoše.

Difamování profesí a prací považovaných za nepočetné lze porozumět pouze v kontextu vývoje městské společnosti raného novověku, zvláště pak v kontextu vývoje řemesel.¹⁰ Pověst darebáka mohl na základě určitého jednání získat prakticky každý ve městě i na vesnici; nařčení z „nepočetnosti“ představuje ovšem dominantně stavovský, nebo ještě spíše cechovní fenomén, s jehož pomocí měla být společnost chráněna před „nevítanými“ živly. Pojmy „početný“ a „nepočetný“, resp. poctivý a nepoctivý ovšem neoznačovaly morálně-mravní kategorie, nýbrž kategorie sociálně-mentální, které byly pevně spojeny s povoláním a stavem. Pod počestností řemesla, resp. stavu rozumíme habitus, který zahrnoval zároveň manželský původ, ctnostný osobní život i řemeslný um. Poctivost řemesla se tedy nepoměřovala jen řemeslnou dovedností a spolehlivostí; předpokládala také stavovsky přiměřený život, dobrý původ a cechovního ducha. Kdo nesplňoval tato

kritéria, nemohl být přijat do cechu, nemluvě o možnosti stát se mistrem. Vymezení vůči nepočetnému existovalo všude, ale u řemesel byla nepočetnost konstitutivním protipólem počestnosti. Vyloučení, stigmatizace a difamování jednotlivých stavů, činností a profesí byla u řemeslníků součástí osobní počestnosti.

Kdo chtěl být například přijat do řemeslnické gildy města Kyritz (Braniborsko), musel podle záznamu z roku 1569 složit následující přísahu: „Přisahám, že jsem byl zplozen v manželském loži svých rodičů, dobrých a zbožných křesťanů, a jako takový jsem byl řádně pokřtěn; dále přisahám, že nepocházím ze slávské, nýbrž z dobré německé krve, a jsem tedy řádného původu, mravů i zvyků. Proto doufám, že budu shledán způsobilým k přijetí do cechu a že nebudu od něj zavržen, k čemuž mi dopomáhej Bůh.“¹¹ Ve Wilsteru platil roku 1638 výnos, podle nějž musel mít každý řemeslník počestný původ a zejména nesměl mít nic společného s „právem či obecným lidem opovrhovanými živnostmi“, z nichž jsou výslovně jmenováni pištcí, herci, ovčáci, lazebníci, výběrčí daní, mlynáři, pláteníci, podomní prodavači nádobí a kotláři.¹² A konečně podle generálního privilegia braniborského kurfiřta Fridricha Viléma se mohl stát řemeslníkem pouze ten, kdo byl „dobrého německého rodu, vzešel z řádného manželského lože a neprovozoval žádnou odsouzeníhodnou živnost jako: celnictví, lazebnictví, mlynářství, holičství, hru na píšťalu, ovčáctví a také tkalcovství“.¹³

Společenská izolace zpravidla neznamenalala odepření všech práv, ale významně snižovala šanci na získání měšťanského práva a vůbec šanci participovat na výhodách spojených se stavovsko-občanskou ctí. Jednotlivé cechy sice neměly stejnou prestiž a sociální status – např. mezi cechem zlatníků a cechem ševců existovaly nepřehlédnutelné rozdíly – všechny se ale shodly na postavení „nepočetných“ mimo rámec vlastních představ o stavovské ctí.¹⁴

Jelikož řemeslníci, resp. cechy představovali v raně novověkém městě významný mocenský faktor a často dokonce přímo participovali na městské samosprávě, přejímal politiku izolování všech nepočetných elementů také magistrát, takže se stávala

obecnou součástí městské politiky. Tento přístup se začal měnit zhruba od začátku 17. století, kdy se stále zřetelněji ukazovalo, že cechy, v důsledku zostřujícího se konkurenčního boje mezi sebou, resp. mezi cechovními a mimocechovními živnostmi, „zneužívají“ svou moc a staví své zájmy před zájmy obce. Tehdy se městská vrchnost začala stavět proti paušálnímu difamování. Nakonec to ovšem nebyla města ani církevní kruhy, kdo omezil, resp. zakázal tuto praxi. Byla to spíše světská vrchnost, teritoriální vládcí a „vyšší“ mocenské autority, kdo rozpoznal v diskriminaci nepočetných systém odporující absolutistickým představám o pořádku a kdo se proto snažil docílit vyrovnání mezi všemi řemeslnickými skupinami a zabránit této „nespravedlnosti“. Říšský řemeslnický řád z roku 1731 nebyl prvním dokumentem, který chtěl učinit přítrž zneužívání pravomoci ze strany cechů – už v 16. století registrujeme nejrůznější mocenské snahy směřující v obecném zájmu k potlačení „svévolné“ diskriminační politiky cechů. Dalekosáhlý neúspěch těchto pokusů nespočíval ani tak ve svévolném lpění cechů na počestnosti a s ní spojených obyčejích a tradicích; vyplýval spíše z toho, jak hluboko bylo difamování určitých nečistých nebo neprůhledných činností zakotveno v podvědomí stavovské společnosti.

Jistě nesmíme přeceňovat problém této „užší“ nepočetnosti; existovaly ještě jiné možnosti izolace a také skupiny lidí, které se nemohly stát součástí počestných kruhů městské společnosti, přestože nepatřily k nepočetným v užším smyslu.

K nim patří například nemanželské děti, osoby slovanského původu, židé, Cikáni a také žebráci a lidé poznamenaní cechem.¹⁵

K tomu přistupuje ještě jeden aspekt, který nelze opomenout. Existovaly sice obecné představy o „nepočetnosti“, jinak by řemeslníci bývali nemohli tak často odpírat čest svým kolegům z jiných živností a vrchnost by proti tomu bývala nemusela zasahovat; kritéria pro prohlášení konkrétních lidí za nepočetné však nebyla definována předem. Zmíněné skupiny proto nebyly vždy a všude považovány za bezectné, dokonce i pohodní a katové se v rozporu s všeobecně rozšířeným názorem nesetkávali všude

s odporem a odmítnutím. Který živnostník byl konkrétně stigmatizován jako nepočetný, můžeme určit pouze v jednotlivém případě.¹⁶ V raném novověku tedy nepočetnost nepředstavovala jakousi „vrozenou vadu“, přestože původ a rodina vždy hrály určitou roli; závisela na jedné straně na tom, jak dotyčného posoudily cechy a jiná profesní a sociální společenství, na druhé straně na tom, jak se daný jednotlivec sám choval a projevoval. Nařčení z nepoctivosti bylo samozřejmě ideálním nástrojem, jak vyloučit nepříjemné osoby z vlastní skupiny. A zde měly – podobně jako ve zmíněných ritualizovaných sporech o čest – velkou váhu jak sociální postavení, tak nepodložená obvinění a pomluvy.

2.

„Nepočetné“, kteří získali špatnou pověst kvůli své živnosti nebo kvůli poskytovaným službám, je možné rozdělit do tří skupin:

Zprvé jsou to tzv. nepoctivé živnosti, k nimž patřili mlynáři, ovčáci, koželuhové, pláteníci, hrnčíři, lazebníci, holiči atd. Všichni tito řemeslníci poskytovali nepostradatelné služby, ze strany cechů byli ovšem považováni za podřadné a méněcenné, jejich práce platila za nečistou, resp. „nekalou“, a proto jim mohlo být odepřeno přijetí do cechu a tím do početné městské společnosti.

Druhá skupina zahrnuje muzikanty, medvědáře, kejklíře, potulné kotláře, mastičkáře, hráče kapesních her, brusiče nožů, prostitutky, psance, stíhané zločince, osoby ocejchované, dále podomní obchodníky, žebráky, ale také židy a Cikány – zkrátka kočující osoby bez stálého bydliště, které představovaly v raně novověké společnosti početnou sociální vrstvu. Podstatný rozdíl oproti první skupině spočívá právě v tom, že šlo o lidi neusedlé, kteří nabízeli nejrůznější drobné služby, bavili a rozptylovali své publikum nebo prodávali rozličné zboží, které si lidé sice rádi kupovali, ale k jeho prodejcům si vždy udržovali odstup.

Konečně je třeba zmínit třetí skupinu osob, které byly ve veřejných službách a vykonávaly práce neslučitelné s dobrou pověstí, související se špínou, trestem a smrtí. Také tyto služby by-

ly pochopitelně pro obec nepostradatelné. Patřily sem jednak hrobníci, metaři, soudní a policejní sluhové, jednak pohodní a katové. Jejich vyloučení ze společnosti bylo důslednější než u ostatních „nepočetných“ skupin – pohodní byli dalekosáhlé stigmatizováni a kontakt s nimi platil za zcela nepřipustný. Takové zařazení zmíněných profesí máme doloženo především v policejních vyhláškách; sociální struktura a praxe ve městech a vesnicích však odpovídá pouze podmíněně.

Hranice mezi těmito skupinami byly plynulé. Nepočetnost se neomezovala pouze na práci a činnost těchto lidí, ale přecházela postupně také přímo na jejich osobu. Mnohým „bezectným“ byla odpírána veškerá měšťanská práva, přestože formálně nebyli bezprávní: někteří lidé byli v raném novověku fakticky bezprávní, aniž by zároveň měli špatnou pověst, a naopak jiní byli považováni za nepočetné, ale ne bezprávné. Tak jako neměla stavovská společnost jednotnou sociální strukturu, nepředstavovali ani „nepočetní“ nějakou uzavřenou, jasně definovanou skupinu existující nezávisle na čase, místě a konfesi.

Fenomén infámie není v historiografii tématem novým. Výsledky bádání jsou ovšem výrazně rozkolísané. Dlouho stála v centru pozornosti otázka po původu nepočetnosti, dodnes přesvědčivě nezodpovězená. Většinou převládaly dva způsoby vysvětlení. První z nich odvozoval infámii primárně od nesvobody, resp. nevolnictví; druhý, který se v obecném povědomí udržel dodnes, jí přisuzuje sakrálně-magický původ. „Všechna tato opovrhovaná a pověřčivou bázni obklopená povolání přebírají nějakým způsobem dědictví germánské předkřesťanské kulturní a zvykové tradice.“¹⁷ Zatímco tyto magické vysvětlovací postupy měly převahu ve starších výzkumech, novější sociálně-historické bádání je téměř eliminovalo. I tento pól se jeví jako problematický: čisté a nečisté, spásné a zatracující představují relevantní a platné kategorie „předmoderní“ společnosti, zvláště když je neposuzujeme z hlediska vrchnosti, nýbrž když vycházíme z mentality prostých lidí ve městech i na venkově.¹⁸

Mezi infámními lidmi jsme rozlišili velkou skupinu tzv. potulných živností.¹⁹ Často se o nich pojednává jako o uzavřené

skupině, která ovšem ve skutečnosti obsáhla nanejvýš odlišné osoby různého původu, vykonávající velice rozmanité činnosti. Zpravidla šlo o žebráky a vaganty, kočovné herce a provozovatele různých atrakcí a o drobné a podomní obchodníky. Kromě chudoby a absence domova je spojovalo snad už jen podezření z podvodů, které je pronásledovalo všude, kam přišli. Ačkoliv se jejich zboží a služeb nikdo nemohl a nechtěl dobrovolně vzdát – snad každý se rád pobavil pohledem na předváděnou atrakci a stejně tak byl snad každý zvědavý na zboží nabízené podomními obchodníky – cechy, gildy a ostatní společenstva se jich stranily a často je i jejich potomky odmítaly přijmout.

Venkov byl v tomto ohledu sice tolerantnější, ale ani tady se žádný kočující nemohl přivdat do usedlé sedlácké rodiny.

Tuláci a kočovníci neodmyslitelně patřili k obrazu pozdně středověké a raně novověké městské a vesnické společnosti a nechyběli na žádném jarmarku. Existoval zde ovšem zásadní rozdíl v porovnání s ostatními infamními skupinami. Zatímco usedlé nepočestné živnostníky vrchnost většinou chránila před diskriminací ze strany cechů, osoby bez stálého bydliště vládnoucí autority netolerovaly a často je dokonce jako povaleče a potenciální kriminální živly prohlašovaly za bezprávné. Přístup k těmto jedincům byl samozřejmě diferencovaný; od třicetileté války však vrchnost bojovala proti neusedlým lidem stále rozhodněji. Jestliže cechy jim chtěly pouze znemožnit přístup k počestnému řemeslu, vrchnost je diskriminovala a pronásledovala jako svévolnou a zlou lůzu bez domova a pána, které nepříslušela žádná práva ani ochrana. Vrchnostenský mandát z roku 1586 k těmto nežádoucím elementům řadil: „Cikány, tuláky a pobudy, čeledíny bez pána, slídily a špehouny, vyvolávače, venkovské žebráky pěstující zahálku, podomní obchodníky a jinou podobnou pakáž..., dále také věštce a vykladače z křišťálu, zaříkávače a vymítače ďábla; jakož i zubaře a ranhojiče předstírající, že dovedou léčit lidi i dobytek.“²⁰ Všichni tito lidé stáli mimo společnost, v obcích neměli právo na „obživu“ a byli dokonce jako osoby kriminální opakovaně vykazováni ze země, jakkoliv většina z nich tyto zákazy nerespektovala, ostatně stejně jako obyčejní venkované.

Jak už jsme předeslali, rekrutovali se potulní lidé z nejrozličnějších společenských skupin a stavů: z venkovské a městské chudiny, z žoldnéřského stavu a patřila k nim také početná skupina ztroskotaných existencí, invalidů atd.²¹

K tulákům putujícím od města k městu, od vesnice k vesnici patřili lidé bez rozdílu pohlaví a věku, kteří se kromě příležitostných prací živili převážně žebrotou.

Jejich počet byl nezanedbatelný už v pozdním středověku, v průběhu 16. a zejména 17. století ovšem stále rostl. Protože se žebráci příležitostně starali také o pobavení publika nebo nabízeli drobné artikly, můžeme je jen ztěžší ostřeji vymezit vůči kočovným hercům a podomním obchodníkům; obdobné potíže s vymezením nastanou i při srovnání s přísně pronásledovanými bandami loupežníků, neboť bez drobných podvodů mohl žebrák sotva přežít.

Nepřekvapí, že řemeslnický stav, úzkostlivě střežící svou čest a svůj původ, odmítal potomky tuláků a že je také vrchnost neustále kriminalizovala. Zatímco vrchnost vyčítala vagantům rušení veřejného pořádku, řemeslníkům byl podezřelý hlavně jejich původ, přestože konkrétní zmínky o jejich „nepočestnosti“ nacházíme zřídka.

Také kočovní herci, komedianti a provozovatelé různých atrakcí platili už od středověku za nepočestné. S rozšiřováním výročních trhů a posvícení došlo dočasně k intenzivnější diskriminaci, od konce 17. století však tyto činnosti přestávají být označovány jako nepočestná živnost.

Tuto skupinu tvořili neusedlí lidé, kteří si na živobytí vydělávali rozptylováním publika, hudbou, divadlem nebo akrobatickými kousky. Patří sem kejklíři, kouzelníci, provazochodci, krotitelé zvířat, medvědáři, šašci a klauni, zápasníci, siláci, akrobati, mágové, vyvolávači na tržištích, zpěváci jarmarečních písní, zrační lékaři, polykači ohně, imitátoři zvířecích hlasů, muzikanti, komedianti, dudáci, věštci a šermíři. Někteří provozovali tyto činnosti jen dočasně, jiní si z nich udělali trvalou živnost. Ve městech a na vesnicích byli vítanými hosty, vrchnosti však byli trnem v oku. Zvláště ostře je odsuzovali zástupci církve, kteří je

vinili z porušování křesťanských norem, z podpory pijáctví a hazardních her a nelibost vzbuzovala také jejich neusedlost. Špatné pověsti se tyto profese zbavily teprve tehdy, když je do svých služeb začala přijímat a privilegovat šlechta, církevní hodnostáři, panovnický dvůr i samotná města. Protože tito lidé neměli žádné formální vzdělání, živili se obveselováním lidu a vedli kočovný život, nemohli doufat v přijetí mezi počestné řemeslníky. Ze společnosti však byli vyčleněni pouze částečně – prameny neposkytují svědectví o tom, že by se nemohli přivdat či přiženit, že by měli zakázáno chodit k přijímání nebo že by jim byl odpřen křesťanský pohřeb. Doklady přímé diskriminace jsou vzácné: v Bavorsku došlo roku 1553, resp. 1606 k vydědění potomka, který „se bez vědomí a proti vůli rodičů oddal lehkomyšlným kouskům a ničemnému životu, stal se šibalem a kejkliřem, vystupuje za úplatu v soubojích se zvířaty“. ²² Nejednoznačný zůstal nadále postoj cechů; ze životopisu slavné herečky Caroline Neuberové však víme, že pro ní neexistovaly žádné stavovské překážky, nicméně její přítel, osvícený filozof Christian Thomasius musel její počestnost výslovně hájit. ²³

K potulným lidem náleželi také ti, co živořili z nuzných výnosů drobného prodeje. ²⁴ Byli to podomní obchodníci, nabízející všemožné drobné železné nebo galanterní artikly, koření, ovoce, různé masti a lektvary nebo nástroje. Tito lidé představovali především na venkově významný zdroj zásobování a jejich zboží bylo všude žádané. Kromě obchodníků sem patří také potulní řemeslníci nabízející rozmanité drobné služby: kotláři a dráteníci, brusiči nožů a nůžek, mastičkáři a lidé pomáhající od trápení se zuby. Jejich původ byl neznámý, často měnili svou činnost, takže je lze jen těžko vymezit vůči provozovatelům různých atrakcí apod. Našli se mezi nimi jak ztroskotaní domácí obyvatelé, tak přesporní, hlavně židé a Cikáni, které vrchnost označovala za „bezbožné, pověřivé, zlodějské, záludné a lstivé, vyhýbavé, neštítící se ani vraždy“, což nezůstalo bez vlivu na obyčejné lidi. ²⁵ Příslušníkům těchto skupin i jejich potomkům byl samozřejmě zapovězen přístup k cechovnímu řemeslu, neboť jejich činnost stíhala trvale špatná pověst. Zatímco v pozdním středověku byly

hranice tolerance nastavené poměrně volně, stala se diskriminace a izolace podomních obchodníků a kočovných řemeslníků programovou záležitostí sekularizující se státní správy v pozdním 17. a raném 18. století. Jako „chátra nemající pána“ museli často čelit podezírání a byli permanentně vystaveni nebezpečí zatčení; došlo-li ke krádeži, neměli téměř šanci prokázat svou nevinu. Přestože vyšší společenské vrstvy nebyly touto skupinou přímo ohroženy, mohlo se jim příležitostně „setkání“ s ní stát osudným. Například v roce 1697 se jeden radní z Frank neohradil, když byl nazván „dráteníkem“ a musel se kvůli tomu zodpovídat městské radě; aby dosáhnul obnovení své cti, prohlásil, že jej velice nahněvalo, když ho jistý Gehrheuser nazval dráteníkem, protože „dráteník je nuzný toulavý člověk, který táhne zemí sem a tam“, zatímco on je řádný měšťan a jako takový nemá s dráteníkem nic společného. ²⁶ Zůstat ve stínu podezření z nepočestnosti bylo nanejvýš nebezpečné a urážka proto musela být smyta.

Život lidí zajišťujících si obživu kočováním byl vytěsněním do bezprávnosti ohrožen a poznamenán asi nejsilněji. Na rozdíl od nich se usedlí provozovatelé živností neslučitelných s dobrou pověstí sice rovněž potýkali se značnou diskriminací především ze strany počestného řemesla, ale zároveň se jim většinou dostávalo ochrany vládnoucích autorit. Ódium nepočestnosti této skupiny živnostníků nebylo navíc všude stejně rozšířené a nesdílela jej bez výjimky celá společnost. Jejich vytěsňování mimo počestnou společnost započalo už ve středověku, ale zásadní konflikty známe až ze 16. století. Přesto nevznikla ani v souvislosti s upevněním stavovské struktury společnosti a se vznikem specializovaných cechů žádná obecně platná ustanovení, jež by nepočestnost těchto lidí kodifikovala.

Tkalcům byla například podsouvána nepočestnost už velice brzy. ²⁷ Od 14. století se množí zákazy přijímat do cechů děti z tkalcovských rodin. V roce 1388 například hildesheimští řezníci ustanovili, že kromě ovčáků a mlynářů nebudou do svého cechu přijímat také tkalce a jejich potomky. ²⁸ Obecného rozšíření se nařčení z nepočestnosti tkalcovské živnosti nedočkalo a kromě toho vrchnost už záhy začala vystupovat na její obranu. Už v ro-

ce 1456 potvrdil saský kurfiřt tkalcům způsobilost vstupovat do cechů „kvůli věrným a oddaným službám, které nám v minulých letech ochotně a zdatně skýтали při vojenských taženích i jiných příležitostech“.²⁹ Měli být zcela zrovnoprávněni s ostatními řemesly a měli získat veškerá práva nutná k „počestnému“ životu. Jestliže ovšem vrchnost musela takováto stvrzení práv neustále opakovat – poslední známá žádost o ně byla podána v roce 1731 – je to známka toho, že podezření z nepočestnosti se objevovalo znovu a znovu. Stopy obhajoby tkalcovského řemesla, resp. žalob proti cechům můžeme sledovat až do konce 18. století. Podívejme se blíže na dva komplikované případy:

Když v roce 1597 vystavil písař v saské Pirně jednomu z měšťanů rodný list, ve kterém stálo, že pochází z počestných rodičů „a nikoliv z nepoctivých, jako jsou mlynáři, celníci, holiči, ovčáci, lazebníci, *tkalci*, pištcí a bubeníci“, vzbouřili se městští tkalci proti „oné zvláště závažné a bolestné injurii“ být počítáni mezi nepočestná řemesla. Tkalcovská společnost ve všech okolních městech se spojila a podala žalobu k saskému kurfiřtovi. Při následném procesu, odehrávajícím se v Chemnitz, proti sobě stanuli tři zástupci města Pirny, starosta a dva radní, čtyřicet osm tkalců a osm holičů. Přestože právní stránka věci byla podle říšských zákonů jasná, trvalo líčení dva dny. Zástupci města se museli omluvit a veřejně prohlásit, že tkalci jsou skutečně lidé počestní. Dokonce bylo ustanoveno, že při uprázdňování místa v městské radě do ní bude napříště zvolen jejich zástupce. Inkriminovaný rodný list byl zabaven. S tímto rozsudkem byli žalobci spokojeni. Jejich triumf však netrval dlouho: o několik let později, roku 1608, došlo k novému procesu. Jeden krejčovský mistr se svým tovaryšem vynadali v přítomnosti hostinského dvěma tkalcovským mistrům do „proklatých, chorobných tkalců a šibalů“. Když se to později opakovalo a přibýlo dokonce přirovnání k rasům, byla z toho nová žaloba.³⁰

Druhý případ se odehrál v meklenburském Teterowu. V roce 1673 tu jeden krysař a zmijař rozšířil zvěst, že v Norimberku museli tkalci postavit šibenici a byl na základě této pomluvy zatčen. Soud mu přikázal, aby obvinění odvolal, což musel dopro-

vodit obvyklým gestem úderu přes vlastní ústa, a následně musel opustit město. Všechno by se tím bylo vyřešilo a urovnalo, kdyby dvě tkadleny za odcházejícím nebyli volaly: „Hleďme, tady jde ta šelma s šibenicí na zádech – a měli ho ještě přivázat na prany!“ Na to ovšem zareagoval opodál stojící truhlář výkřikem, že tkalci chtějí tohoto muže připravit o čest, přičemž jsou sami bezectní, za což by jim měl „hrom do srdce uhodit“. Když ještě přihodil, že to byla přece pravda, že norimberští tkalci museli vztyčit žebřík k oprátce, stal se nový proces nevyhnutelným. Truhlář musel podle rozsudku svůj výrok rovněž odvolat a dokonce si odpykat trest ve vězení.³¹

Stín nepočestnosti v žádném případě nespočíval na tkalcovské živnosti univerzálně v celé Svaté říši. V mnoha městech měli tkalci vlastní cechy, získávali měšťanská práva nebo byli příležitostně dokonce zastoupeni v městské radě. Nebezpečí špatné pověsti jim ovšem i přes vrchnostenskou záštitu hrozilo neustále. Kořeny této infámie sahají do 15. století, kdy do měst začali ve větším počtu proudit tkalci z venkova a konkurovali městskému tkalcovskému řemeslu. „Se vstupem venkovských tkalců do cechů se kaz nesvobody, který si sebou přinášeli, přenesl na celé řemeslo.“³² Špatná pověst se pochopitelně stala vhodným nástrojem konkurenčního boje, který byl velice účinně využíván. Dalším zdrojem infámie byla skutečnost, že se tkalci v jednom případě prokazatelně na stavbě šibenice podíleli. Jakákoliv souvislost se „strašlivou“ šibenicí byla významným zdrojem nepočestnosti, a proto se tato zpráva dál všude šířila a přežívala ve formě pověstí a fám.

Ovčáci a pastýři se jako nepočestní v pramenech poprvé objevují kolem poloviny 14. století.³³ Ve Frankfurtském řeznickém řádu z roku 1377 čteme následující pasáž:

„Chce-li ten, kdo není synem frankfurtského řezníka a není ve Frankfurtu narozen, pojmut za ženu řeznickou dceru, musí předložit úřední listinu pečetěnou radnicí či soudem, v níž stojí, kde se narodil, zda pochází ze zbožných a počestných rodičů, kde se narodil, zda pochází ze zbožných a počestných rodičů, především zda není synem ovčáka, dále musí být, pokud je známo, bezúhonný a těšit se dobré pověsti.“³⁴

Skutečná izolace ovčáků však byla ve 14. století ojedinělá. Teprve z rozvojem cechů se jejich špatná pověst začala šířit, přestože se také v této době jednotliví ovčáci proti nactiutrhání bránili a dožadovali se spravedlnosti u své vrchnosti, která jim občas i dala za pravdu. Mohli se přitom odvolávat na následující ustanovení již zmíněného Říšského policejního řádu z roku 1548:

„Ustanovujeme a nařizujeme, aby tkalci, holiči, ovčáci, mlynáři, celníci, trubači a lazebníci, jejich rodiče a děti, pokud žijí spořádaným životem, nebyli nikterak vylučováni z cechů, gild a úřadů, nýbrž aby byli jako poctiví řemeslníci přijímáni a vítáni.“³⁵ Nepočestnost pastýřů a ovčáků vyplývala z toho, že přicházeli do styku s mršinami, a rozšířila se přes nařízení říšských zákoníků i mimo rámec cechů.

Když se v roce 1636 koželuhové z Jeny rozhodli, že odepřou vstup do cechu žadateli kvůli jeho původu z ovčáckého stavu, dostalo se jim od konšelů následujícího napomenutí:

„...že byl jeho otec ovčákem, neulpívá na něm žádná pohana a není proto hoden opovržení, a není-li zde tedy žádná jiná závažná příčina, jste povinni jej bez dalšího odkladu přijmout za řádného mistra. Budete-li se i nadále vzpírat, dostane se vám se vši vážností napomenutí od zemské knížecí vrchnosti.“³⁶ Nejen samotný původ z ovčácké či pastýřské rodiny mohl být příčinou diskriminace, nýbrž také sňatek z dcerou ovčáka. Jistý jirchář byl z tohoto důvodu pohaněn a měl opustit svou obec. Také v tomto případě se však dočkal zastání ze strany jenských konšelů:

„Jelikož uplynuly již tři roky od vaší žádosti, které jste učinil žádost, vybízíme vás, abyste se o své mistrovské právo znovu ucházel. Dotčení jircháři jsou potom povinni vás přijmout za mistra do svého řemesla a cechu, a to bez ohledu na to, že jste oddán s dcerou ovčáka a že tato obtěžkala ještě před řádným sňatkem.“³⁷

Dokonce i řádný pohřeb mohl být s podobných důvodů odmítán. Ještě v roce 1724 se obec Wunsiedel (Horní Bavorsko) zdráhala pohřbít jednoho ze svých obyvatel, protože existovalo podezření, že pocházel z „rodu kůžáků a pastýřů“.

Teprve když městský soud potvrdil jeho dobrou pověst úřední listinou, dočkal se řádného pohřbu.

Nepočestnost ovčáků a pastýřů nebyla sice jevem obecně rozšířeným, ale přesto mohla dopadnout na každého vykonavatele této živnosti, přičemž ani vrchnosti se vždy nepodařilo zjednat nápravu. Účinná pomoc spočívala ve vytvoření cechovní organizace s vrchnostenskou podporou. Když v roce 1745 vzniknul v Pfaffenhofenu Ovčácký a pastýřský cechovní řád, vrchnost „shledala tento artikul vhodným, ač už dříve bylo ovčákům dovoleno nechat syny vyučit poctivému řemeslu a dcery provdat za počestné muže“.³⁸

Diskriminace ovčáků dosáhla značného rozsahu už v 15. století s rozšířením počestných cechovních řemesel, její vrchol však spadá, přes veškerá vrchnostenská protiopatření, až do století sedmnáctého. Tehdy cechy z konkurenčních důvodů prosadily přísnější kritéria pro přijetí a tehdy také špatná pověst ovčáků ve větší míře zasáhla i města. Svědčí o tom celá řada německých přísloví, jako např. „Když byl někdo deset let ovčákem, patří na šibenici“, „Ovčáci a zloději nemají ani pečeť, ani list“,³⁹ „Dva ovčáci vydají za tři rasy“.⁴⁰ Špatnou pověst ovčáků zajisté přizívaly jejich kriminální delikty, především krádeže, stejně jako nedůvěra vesničanů a měšťanů k jejich nestálému způsobu života. Tyto fakty však nepředstavují příčinu infamie ovčáků, za kterou nelze považovat ani jejich údajné čarodějnické schopnosti. Nepočestnost se původně odvíjela od skutečnosti, že ovčáci čas od času a někdy i z pověření vrchnosti vykonávali činnosti příslušející pohodnému, čímž na sebe přenášeli nepočestnost jeho stavu. Nebyla to tedy občasná nutnost stáhnout a odstranit mršinu zvířete ze svěřeného stáda, která je zbavovala cti, jako spíše oficiální zastávání těchto služeb v obcích, kde pohodného neměli.

Proto nepřekvapí, že na jedné straně pohodní viděli v ovčácích narušitele svých práv, a na druhé straně venkovští obyvatelé jen těžko vnímali rozdíly mezi těmito živnostmi. Docházelo proto k eklatantním střetům: v Beneckensteinu v Harzu potrestal mistr pohodný muže, který přenechal stáhnutí uhynulého telete ovčákovi, tím, že zabodl svůj rasovský nůž do dveří jeho domu, před kterým nechal navíc po tři týdny stát svůj vůz na odklizení mršin.⁴¹

Rasové dokonce podávali žaloby, ve kterých si stěžovali na nežádoucí konkurenci ovčáků s poukazem na to, že jejich práva jsou prý chráněna důsledněji než práva pohodný. Jedna z těchto žalob z roku 1626 např. tvrdila:

„...oni (ovčáci) však odklízají mršiny jako pohodní a ve vévodství Franském, markrabství Ansbašském, v Bayreuthu i na jiných místech kromě pošlých ovcí jim příslušejících, také zdechlíny koňů a jiných zvířat. Krom toho si při této práci ovčáci počínají mnohem hůře než mistři pohodní, jelikož zatímco posledně jmenovaní, najdou-li padlé zvíře, stáhnou jej, aniž by se mršiny dále dotýkali, ovčáci takovou mrchu zvedají a věší, přestože se to v ní často jen hemží všemožnou havětí, přesto ji berou do rukou a špiní se jí, což nutno shledati odporným. Ano dokonce mnoho dní staré zdechlíny koní a jiného dobytka se ovčáci neštítí potajmu odklízet, a nemyté nože, kterými takový kadáver čtvrtili, užívají pak v přítomnosti jiných lidí k různým činnostem jako ke krájení chleba, což mistr pohodný nikdy by neučinil. Dále když ovčáci mladé beránky kleští, dotýkají se oné věci zuby a jimi ji vytahují, aniž by se pak zdráhali pít společně s ostatními počestnými lidmi ze stejných pohárů a nádob. Proto také v Halberstadtu, vévodství Brunšvickém a na jiných místech mají synové a dcery ovčáků zapovězen přístup do gild a cechovního řemesla.“ Právnická fakulta jenské univerzity, které byla stížnost předána k posouzení, rozhodla následovně:

„Protože je stav ovčácký dle říšských zákonů natolik dobrý a čestný, že jsou jeho potomci přijímáni do cechů a řemesel, z čehož vyplývá jejich nadřazenost nad stavem vaším, jste povinni všude tam, kde se vaše cesty zkrříží, ovčákům ustoupiti a z cesty se kliditi.“⁴² V tomto zasahování do působnosti pohodného je nutné spatřovat hlavní důvod nepočestnosti ovčáků.

K nepočestným živnostníkům patřili v rámci řemesel a nižších veřejných služeb alespoň částečně také lazebníci, holiči, mlynáři a pověžní, resp. ponocní. Neplatili sice za nepočestné všeobecně, neboť existovala města a oblasti, ve kterých byli diskriminováni, ale na druhé straně také obce, kde získali vyšší společenské postavení. Celkově nacházíme jen málo svědectví o výslovném

vylučování z cechů; je ovšem nápadné, že mnoho vrchnostenských mandátů 16. až 18. století se těchto živností zastává a explicitně je prohlašuje za počestné. Musíme tedy vycházet z toho, že k jejich vytěsňování na okraj společnosti skutečně docházelo. Vlastní příčiny tohoto jevu lze jen těžko rozkrýt, každopádně je možné, že se lišily případ od případu. Vykonavatelé těchto živností příslušeli k nižším stavům, těšili se jen malé vážnosti a byli vylučováni z počestné společnosti, přestože byly jejich služby nepostradatelné.

Působení lazebníků a holičů v sektoru městských služeb je doloženo od 14. století.⁴³ V některých městech, jako v Hamburku, Würzburgu a Curychu, vytvářeli vlastní cechy a mohli se stát členy městské rady, jinde měli naopak výslovně zakázáno nosit zbraň a vstupovat do cechovních řemesel; těmto zákazům se vrchnost snažila učinit přítrž.

Říšský policejní řád z roku 1548, generální privilegium brandborského kurfiřta z roku 1650 a dokonce ještě Říšský řemeslnický řád z roku 1731 výslovně zakazovaly, aby byli lazebníci a především jejich děti vylučováni z cechovních řemesel. Od hamburské radnice si lazebníci v roce 1652 vyprosili potvrzení, že patří k počestným řemeslníkům a mohou tedy vstupovat do cechů a zastávat úřady a že nikdo nesmí lazebníkovi upírat nějaký úřad jen pro jeho příslušnost k této živnosti.⁴⁴ V Basileji sice jeden lazebník získal úřad radního, což ovšem neznamenovalo obecně osvobození těchto živností od podezření z nepočestnosti. V 50. letech 17. století se jeden curyšský nožíř oženil s dcerou chirurga, za což jej cech potrestal pokutou. Tím se celé společenství ranhojičů ve městě cítilo uraženo na své kolektivní cti a bránilo se poukazem na svou počestnost:

„Předmětem chirurgie nejsou věci nečisté, nýbrž Corpus humanum, tedy člověk, platící za nejvznešenějšího božího tvora, jenž stvořil Bůh k obrazu svému.“⁴⁵

Se zrušením zákazu sňatků se curyšští ranhojiči nespokojili a vyžádali si stvrzení své počestnosti z Vídně, Lipska, Norimberku, Frankfurtu a jiných říšských měst, aby na basilejské radní patřičně zapůsobili. Do jaké míry se jim to podařilo ovšem nevíme.

Kvůli svému sociálnímu ohrožení také lazebníci velice dbali na to, aby se zvláště zřetelně distancovali od ostatních nepočetných skupin. Když se v roce 1495 objevil na svatbě lazebnického pomocníka kat, který přišel bez pozvání, protože byl sousedem nevěsty, podal celý cech würzburgských lazebníků žalobu, ve které žádal zákaz výkonu živnosti pro tohoto „hříšníka“. Ten se nakonec úspěšně obhájil, takže nebyl z cechu vyloučen, musel ovšem, aby obnovil svou čest, zaplatit tučnou pokutu.⁴⁶ Doplňme jenom, že takovýto kontakt s katem, i když byl nedobrovolný, by přivedl do špatné pověsti i lidi, jejichž čest platila za bezvadnou.

Příčiny nepočetnosti lazebníků a holičů nejsou jednoznačně objasněny. Spektrum jejich služeb bylo rozsáhlé – kromě přípravy koupele a stříhání vlasů zahrnovalo různé léčebné úkony jako pouštění žilou, léčbu vředů či napravování vymknutých končetin. Ve vlastní činnosti lazebníka nelze rozeznat žádný náznak nepočetnosti; platil sice za člověka lehkomyšlného, klevetného a často i za pijana, což ovšem nijak nesnižovalo jeho osobní počestnost. Zdrojem nechvalné pověsti bylo v očích počestných to, že lazebníci neměli, podobně jako ostatní nepočetní řemeslníci, žádné skutečné vzdělání, k čemuž přistupovalo nebezpečí, že by mohli šířit nakažlivé choroby. Víme, že ze strachu před epidemiemi bývaly lazebnické živnosti dočasně zavírány. Hlavně ovšem upadaly raně novověké lázně snadno do podezření, že jsou místem sexuálních nepřístojností – hranice mezi veřejným domem a lázněmi byla od 15. století často nezřetelná. Nevíme tedy přesně, z jakého důvodu byla zvláště počestnost lazebníků zpochybňována; známá je pouze skutečnost, že museli i se svými potomky, pokud se chtěli sociálně emancipovat, počítat s nařčením z nepočetnosti. Především při vstupu do lékařského stavu vznikaly, stejně jako u katů, téměř nepřekonatelné potíže.

Ještě záhadnější jsou zdroje nepočetnosti mlynářů.⁴⁷ Také o ní nás spravují četné vyhlášky a vyžádané rodné listy. Byla omezena především na východní část Říše, ale i jinde si nechávali mlynáři svou počestnost především v 16. a 17. století stále znovu potvrzovat. Nápadné případy společenské izolace byly vzácné.

Známe případ z Hamburku, kde byl v roce 1686 vyloučen z cechu provazník, který se oženil s dcerou mlynáře. Teprve zásah městské rady zmíněné vyloučení zrušil.⁴⁸ Přitom ještě v pozdním středověku se mlynáři (nezřídka společně s pekaři) sdružovali do počestných cechů a někteří měli dokonce přístup do městské rady. Jejich nepočetnost jistě nespočívala v možném podvádění zákazníků – potom by musely být stejně postiženi i pekaři, kteří byli z klamání zákazníka usvědčováni poměrně často. Svou roli jistě sehrála poloha mlýnů, často situovaných na řekách a potočích dále od ostatních sídel, která stěžovala společenskou kontrolu počestného způsobu života. Dále si musíme uvědomit, že mlýny často patřily vrchnosti, která v nich zaměstnávala nesvobodné osoby, takže mohlo docházet ke konfliktům mezi městskými řemeslníky a panskými mlynáři. Pro pověsti, že mlynáři museli na mnoha místech vypomáhat při popravách přistavováním žebříků, chybí jakýkoliv doklad.

Na obdobný problém s vysvětlením nepočetnosti narazíme u pověžných a ponocných. Často vykonávala oba úřady jedna a táž osoba. Obydlí ponocných bylo pro veřejnost nepřístupné, jejich život navíc spojen s nocí, což ovšem špatnou pověst nemůže samo o sobě ozřejmit. Také zde měla svůj význam konkurence mezi obyčejnými ponocnými a panskými, resp. městskými trubači. Silnějším zdrojem infámie bylo však patrně nezřetelné vymezení pracovní náplně ponocných, kteří byli nuceni často zaskakovat jako hrobníci, pochovávající počestné i nepočetné zemřelé bez rozdílu. Krom toho bylo opět nesnadné výkon těchto úkolů kontrolovat.

Zvláště výrazný doklad infámie ponocných obsahuje zpráva z města Husum (Frísko): v roce 1687 tu zemřel místní kat. Protože se řemeslníci zdráhali mrtvolu pohřbít, městská rada ustanovila pro budoucnost právě ponocné, aby tuto povinnost převzali.

Zemřelé jejich stavu měli potom pohřbívat ostatní měšťané. Protože zde však ponocní platili za počestné, odmítali toto nařízení splnit. Když následně zemřelo dítě jednoho z nich, nechtěli ho nést ke hrobu pro změnu počestní řemeslníci a podvolili se až po nátlaku ze strany radnice. Jeden z pekařů přišel ovšem, „je-

likož neměl na vybranou, než takovou mrtvolu ke hrobu nésti, oděn do nejhorších a nejšpinavějších šatů, jaké jen mohl nalézt. Jiný nedobrovolný účastník pohřbu, „jakmile byla mrtvola, již nesl proti své vůli, spuštěna do hrobu, mrštil rozmrzele lopatou a odešel“. ⁴⁹ Neochotu doprovodit někoho na poslední cestě je nutné považovat za symptom závažné infámie.

Všechny profesní skupiny, o kterých jsme v této kapitole pojednávali, nebyly považovány za nepočetné všude a stejnou měrou. Za určitých okolností ovšem špatnou pověst získat mohly, jinak bychom se s nimi opakovaně nesetkávali v různých vrchnostenských nařízeních a v řemeslnických listech, dokládajících jejich počestnost a bezúhonný původ. Jejich infámie byla produktem společenské izolace pramenící z různých zdrojů. V úzké vesnické nebo městské společnosti raného novověku hrozila ztráta cti všem, kteří nebyli usedlí a jejichž původ byl neznámý; ostatně to byl i důvod, proč se řemeslníci tovaryši, potom co se vydali na zkušenou, tak pečlivě prokazovali dokumenty o počestném původu. Kromě nich bylo na okraj společnosti vytěsňováno také mnoho lidí, kteří žili mimo kontrolu veřejnosti a vykonávali více či méně nečisté, temné, nebo přinejmenším neprůhledné práce bez ohledu na jejich obecnou prospěšnost. Nejrigidněji se chovali cechovní řemeslníci, již se pomocí počestnosti sami definovali, a to především tehdy, když se obávali konkurence nebo cítili ohrožení cechovní struktury přijetím podezřelého jedince.

Nejčastějším prostředkem diskreditace nepohodlné skupiny bylo uvést ji do souvislosti s činnostmi příslušejícími pohodným a katům. Takto postižení lidé se ovšem stále ještě těšili jisté právní ochraně a jejich cti nebylo možné se dotýkat beztrestně.

Bezectní lidé II Kati a pohodní

Katové či popravčí a pohodní či rasové jsou zaměstnání obecně spojovaná s nepočetností. Tento tradiční obraz jejich infámie je ovšem nutné hned z dvojího hlediska korigovat. Zaprvé tato „oficiální“ nepočetnost, jak ji katům a pohodným připisovala nejen řemesla, ale často také vrchnost, nemusela vždy znamenat život v naprosté společenské izolaci a opovržení. Zadruhé zde vyvstává nutnost důsledné regionální diferenciace. Zvláště popravčí neplatili za nepočetné všude – zřetelné jsou rozdíly v jejich hodnocení v severozápadním a jižním Německu. Tu a tam mohli dokonce platit za vážené měšťany a mohli se dobrat určitého postavení a renomé. Dále je nutné vždy pamatovat na to, od koho infámie těchto osob vlastně vycházela, kdo je na okraj společnosti vytěsňoval. Bez pochyby mohlo v určitých situacích podezření z nepočetnosti na katy a především na pohodné doléhnout a stejně tak mohlo být přeneseno i na ty, kdo se s nimi úzce stýkali. Ale za „od přírody“ nepočetné je žádná právní autorita nikdy neprohlásila. Také jejich nepočetnost je tedy vyložitelná pouze v kontextu pojetí cti u řemeslníků.¹